"TEŽI STE MI NO TURCI"

Dok je tako putovao po narodu, ipak nije mogao zaboraviti manastir na Cetinju. Nekoliko puta namjerno se vraćao k njemu ili bi ga put tuda nanio.

Ponajprije sa svojim momcima posadi ono malo krtole i zaprijeti im ljuto:

Ako bi se koji prevario da krtolu krijući izvadi i pojede, tome ne bi bilo ostanka u Crnoj Gori!

I poče razmišljati o ponovnom građenju manastira. U početku ga je mučila sumnja: je li pametno podizati opet manastir, ako ga ne bude imao ko braniti? Mahmut-paša Bušatlija ili bilo koji drugi napasnik opet bi ga mogao zapaliti, čim mu se ushtje. No, da li je baš tako? Vladika je osjetio da među Crnogorcima može učvrstiti nešto malo sloge i već je ponegdje dobar temelj postavio – njegovi su podanici najzad počeli uviđati da se nemaju u koga uzdati do u svoj jatagan, u lake noga i mišice i u svoju zajedničku odbranu. Dočuo je da se Mahmut-paša zabavio o svome velikom zlu: pao je opet u nemilost kod sultana; priča se da je sultan naredio pašama od Bosne i Rumelije da napadnu i unište toga skadarskog buntovnika, a on ponosno odgovara da je potomak slavnoga Skender-bega, koji nije drhtao ni pred Stambolom. Kako mu drago, tek vladika je takve prilike koristio da u Crnogorcima opet probudi slobodne ljude – da nijesu ničiji podložnici, pa ni Mahmut-pašini, da ni oni s krajeva nikome danak ne plaćaju i da se opet okupe pod jednim barjakom.

Našao je majstore koji će graditi manastir i poručio za njih. Kad su stigli, kupio je goru za građu – nedaleko od manastira, tamo prema podnožju Lovćena.

Zorom bijelom poslao je gorosječe i s njima svojeg momka, a on ostade kod zidina i zidara.

Kao dijete se radovao kad je vidio kako je nikla krtola, počesto je obilazio one nježne strukove, prstima plijevio travu oko njih, pomagao momcima da ih dobro okopaju i ograde trnjem i zaliju vodom ako kiša iznevjeri.

Nikako da se skrasi: čas ga eto k majstorima koji se dovikuju sa zidina, čas razgovara s kakvom sirotom koja je došla da mu se potuži, čas na dasci pod širokim kestenom piše kakvo pismo za Kotor ili drugdje.

Onda se ispravi i zadugo gleda sivi kamenjar koji je zarobio Cetinjsko polje. I misli: Koliko li je toga kamena, noga se samo o njega spotiče, a opet – nikakva korist od njega, nije čak ni za zidanje, trošan je nekako, ispucao i sav kao od ljutoga praha. Kad toliko prokletoga kamena mora se za pravi tvrdi kamen hoditi daleko i s teškim trudom dovlačiti ga čak iz primorja. Ni kamena čestitoga nema, i u tome je čak oskudica. Drveta malo, zemlje premalo, vode malo ili nimalo, pa eto ni kamena za tesanje – mučna li tla za ljudski rod, da ga bog ubije!

I glad još traje. Turci su uz ramazan ljuti kao ose, a šta da se kaže o Crnogorcima. Njihov ramazan, njihov ljuti post, ne traje mjesec dana, već decenijama i vjekovima – kad malo bolje, kad mnogo gore, post ne silazi s njihove trpeze. Ljudi došli kao sjenke, sjakte im se upale oči, jabučica iskočila između vratnih žila, lice tamnožuto, djeci se istanjile noge, pa samo tiho cvile, plaču bez suza. Vladika ne može da im pruži ruku pomoći, ali – nada se: poslije zla može doći samo malo dobra, jer gore zaista ne može biti, osim da se do kraja zatre ime crnogorsko!

Upravo bješe u te misli zapao, kad mu pritrča momak koji je bio sa gorosječama.

Zadihan, usrkuje vazduh, ali ne može da progovori.

Šta je, jadan ne bio?

Zaviruje mu u oči; htio bi iz njih da pročita, ako ne kakva je to nevolja, a ono bar je li velika i strašna.

Najzad momak progovori:

Bajice ne daju goru!

Kako, u zao čas!

Ispriječili se, puške i noževe povadili. Umalo nam radnike u komade ne sasjekoše.

Jeste li im rekli da sam ja tu goru kupio i platio?

Rekli smo, čestiti vladiko.

A rekoste li hajducima da mi treba japija – gradim manastir. Ne bi za sebe, no za njih. Ja ću glavu skloniti đe mu drago.

I to rekosmo. A oni zagrajaše i zagnaše se da nas posijeku.

Aj, aj, zloga li mi zalogaja vladičanskoga! Jaoh si ga meni, jutros!

I uputi se ljutitim korakom pod divlji kesten, dohvati malo hartije i stade brzo pisati. Kao u vrućici, glasno je izgovarao svaku riječ poruke, te su i zidari osluškivali i čudili se (i počeli se i za sebe pribojavati):

Kad ste već takvi neprijatelji ove svete crkve da mi ne date goru sjeći, koju sam ja za moje novce kupio, a vi dođite pa razorite i ove zaostavše zidine, a ja ću sebi, nadam se u boga, mjesto prebivanja naći!

Prizva momka i naredi:

Nosi pismo i podaj ga tim nesrećnicima. I reci da mi se već dojadilo da treštim kletve više bajičkih glava!

Momče dohvati hartiju, gurnu je u njedra i hitro se izgubi, držeći u rukama pripravno oružje.

«Nešto ne daju nebo i zemlja, a nešto sami ljudi.»

Ushodao se oko zidina. Ne progovara više ni riječi. Niko mu ne prilazi. Znaju: kad je tako ljut ili žalostan, najbolje ga je pustiti neka sam u sebi odboluje i neka se narazgovara i nakara s nekim nevidljivim sabesjednikom. A kad ga ti bjesovi minu, opet će mu pogled biti blag i krotko će svakoga saslušati i biće u njemu još dosta melema za svaku ranu.

A momak je sreo uz put neke ljude i ispričao im šta se desilo i tako odmah ode glas po okolnim selima: vladici ne daju da siječe goru za manastir!

Vladika se osamio, ispeo se na jedan krš više zgarišta i stiska čelo šakama. I čini mu se: Dugo je vrijeme, čitava vječnost otkako je momka s porukom otpravio. Sad mu valja čekati bajički odgovor. Ili je možda bolje bilo da je krenuo k njima ne bi li ih njegova živa riječ najprije dozvala k pameti. Ali, on je sad toliko srdit da ih ne želi vidjeti; a ne zna da li bi se mogao savladati i šta bi im rekao.

Ali, eto momka. Vladika se spušta njemu u susret.

Šta je? Hoće li me poslušati?

Momak opet preuzima dah.

Nijesu htjeli ni da pogledaju tvoju hartiju, čestiti vladiko. Evo je.

Uze natrag pismo i zgužva ga. Pokaja se i stade ga gladiti među dlanovima: neće uništiti tu hartiju, ostaviće je – neka buduća pokoljenja čitaju i vide kakve je on nevolje trpio od svojih najbližih.

Ne prođe mnogo vremena, začu se izdalje graja i trka.

Obuze ga briga: u daljini se oglasi nekoliko pušaka, i to baš s one strane gdje je valjalo sjeći goru.

On se okosi na momka:

A gdje su mi drvosječe?

Ne znam. Odvojih se da ti javim.

Oj, zla bez lijeka! Eto će mi sad ljudi nevini izginuti sijekući goru za manastir. Je li toga igdje bilo? Daj mi onaj pojas, pa da trčimo svi tamo! I oružje uzmite, momci! Svi!

Ali, ne krenuše nikud od manastira. Ne bi zadugo, banu pred same zidine nekoliko Bajica. Trčali su, blijedi i poderani. Osvrtali su se kao da im je potjera za petama.

I njih srete i upita zabrinuto:

Je li ko poginuo?

Nije! – dahnu jedan od pridošlica.

Spasavaj, oče naš jedini! – zavapi drugi.

A kakva vas je to nevolja snašla?

Laktovima su gurkali najrječitijega, jednog oniskog brkajliju. On istupi naprijed nekako stidljivo.

Saprli sa svake strane da pobiju i nas i sve naše!

A zašto? – pita, vladika, mada se i sam dosjeća šta bi moglo biti.

Zbog nekakve tamo proklete gore.

Čije?

A tako... nijesmo nekima dali da sijeku.

Osjeća vladika da ga je već sasvim prošao bijes i tuga. Htio bi da se osmjehne, ali se i dalje čini ljut i strog.

Nekima? Ti «neki» bili su moji ljudi. Šumu sam kupio od vas i pošteno je platio, a građa mi je za manastir.

Nijesmo znali, čestiti vladiko!

A zar vam to ne reče ovaj momak?

Ko će svakojakim tamo momcima vjerovati! Nikome se danas ništa posigurno ne zna. Mi samo tebi vjerujemo. Aman, spasi i pomagaj, vladiko! Eno, jate se one ubojice sa svakoje strane – od Bjeloša, od Njeguša, od Čeva, sve po pušci... Ko se gdje zadesio, sve se navranilo na nas jadne!

Koliko je prije bio čemeran i utučen zbog napada ovih istih ljudi na radnike, toliko je sada zadovoljan što se u okolnim selima i plemenima našlo junaka koji su bili

spremni da ga podrže i da satjeraju u rog samovoljnike.

Već je načisto da ih neće kazniti (a i oni su to sami unaprijed znali i predosjećali – jer otkud bi inače utekli pod skut baš njemu, iako su ga toga dana žestoko uvrijedili i potegli da sijeku njegove ljude, posve nedužne). Čim nema kazne, tu je oproštaj. A čim je oproštaj, tu je i zaštita od onih koji su se digli da brane vladičina prava.

No, on ipak hoće da ukori svoje «ujake» (rod su njegovoj majci) i traži od njih obećanje da će se ubuduće čestito vladati i da će se odreći svakog bezakonja.

Tek pošto mu dadoše riječ da će ga unaprijed slušati i primati njegove savjete, on raširi ruke i iziđe pred puškonoše koji su grajući jurili k manastiru.

Sjutradan su odjekivale strane od zasjeka njegovih gorosječa.